Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2025. № 6.

DOI: http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.6.30
УДК 314.7:330.342.15:355.02

Н. С. Ліба,
д. е. н., професор, професор кафедри обліку, оподаткування і маркетингу,
Мукачівський державний університет
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7053-8859
Ю. Ю. Брецко,
аспірант, Мукачівський державний університет
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-7355-5149

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

N. Liba,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Accounting, Taxation and Marketing, Mukachevo State University
Y. Bretsko,
Postgraduate student, Mukachevo State University

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE MIGRATION CRISIS FOR UKRAINE'S NATIONAL SECURITY

У статті досліджуються соціально-економічні наслідки міграційної кризи в Україні у 2022-2025 роках та її вплив на національну безпеку. Мета статті: комплексне вивчення соціально-економічних наслідків міграційної

кризи, спричиненої повномасштабною війною в Україні, з акцентом на її вплив на параметри національної безпеки. Проаналізовано динаміку внутрішньої та зовнішньої міграції, зокрема переміщення населення у межах України та еміграцію до країн ЄС. Визначено ключові ризики для регіонального розвитку, ринку праці, соціального захисту та людського капіталу. Проведено SWOT-аналіз сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, пов'язаних із міграційними процесами. Сформульовано висновки щодо необхідності інтеграції міграційної політики у стратегію національної безпеки та окреслено перспективи подальших досліджень у контексті європейської інтеграції та післявоєнного відновлення.

This article explores the socio-economic consequences of the migration crisis in Ukraine during 2022–2025 and its impact on national security. It analyzes the dynamics of both internal and external migration, emphasizing the large-scale displacement caused by the full-scale Russian invasion. Purpose of the article: a comprehensive study of the socio-economic consequences of the migration crisis caused by the full-scale war in Ukraine, with an emphasis on its impact on the parameters of national security.The study identifies key risks for regional development, the labor market, social protection systems, and human capital. The challenges faced by host communities, the loss of labor potential, and the pressure on social protection systems are outlined. The study also examines the risks to demographic stability and regional development. Particular attention is paid to the demographic imbalances, increased pressure on local infrastructure, reduced economic activity in depopulated areas, and unequal distribution of social burden across regions. A SWOT analysis is conducted to systematize strengths, weaknesses, opportunities, and threats related to mass population displacement. The analysis reveals not only structural vulnerabilities but also opportunities for modernization of migration and social policies, digitalization of population registration systems, and formation of new strategies for regional resilience and economic recovery. The study highlights the importance of integrating migration

policy into the national security framework of Ukraine, particularly in the context of post-war recovery, social cohesion, and the country's European integration. Based on the findings, it is argued that state policy should focus on adaptation and reintegration of internally displaced persons (IDPs), support for receiving communities, and strategic demographic planning. Future research directions are defined in terms of modeling scenarios for the return, reintegration, and employment of displaced persons, considering the long-term socio-economic consequences of the war and the changing landscape of EU migration policy.

Ключові слова: *міграційна криза, внутрішньо переміщені особи, національна безпека, соціально-економічні наслідки, ринок праці, людський капітал, регіональний розвиток, система соціального захисту, демографічна стабільність,післявоєнне відновлення.*

Keywords: *migration crisis, internally displaced persons, national security, socio-economic consequences, labor market, human capital, regional development, social protection system, demographic stability, post-war recovery.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Міграційна криза, спричинена повномасштабною збройною агресією проти України, стала однією з ключових загроз національній безпеці, позначившись не лише на демографічних показниках, а й на соціально-економічній стабільності держави. Вимушене переміщення мільйонів громадян, зменшення трудових ресурсів, перенавантаження приймаючих регіонів, зростання соціальних витрат і зниження податкових надходжень – усе це створює багатовимірні виклики, які потребують системного наукового аналізу. У контексті тривалої війни та необхідності післявоєнного відновлення, розуміння соціально-економічних наслідків міграційної кризи є критично важливим для формування ефективної політики національної безпеки, збалансованого регіонального розвитку та зміцнення соціальної згуртованості.

Попри наявні дослідження в галузі безпеки, економіки та міграційних процесів, відсутнє комплексне бачення взаємозв'язку між внутрішньою та зовнішньою міграцією населення, соціально-економічною динамікою та загрозами національній безпеці. Це обумовлює актуальність розробки міждисциплінарного підходу до аналізу, що поєднує інструменти економічної безпеки, соціальної політики та управління міграційними процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські та закордонні науковці досить широко аналізують соціально-економічні наслідки міграційної кризи для національної безпеки України, охоплюючи як внутрішні, так і міжнародні аспекти проблематики.

Позитивні та негативні наслідки міграції українців на економічні процеси в країнах ЄС, зокрема Польщі та Естонії досліджуються О. Погарською, О. Туча, І. Співак та О. Бондаренко у праці «Як українські мігранти впливають на економіку європейських країн» [1]. Встановлено, що мігранти сприяли короткостроковому зростанню роздрібної торгівлі та приватного споживання.

К. Фоті у дослідженні «Соціальні наслідки міграції: вирішення проблем прийому та інтеграції українських біженців» [2] за сприяння Європейського фонду поліпшення умов життя та праці досліджує виклики інтеграції українських біженців у країнах ЄС, акцентуючи на питаннях зайнятості, житла, охорони здоров'я та соціальної допомоги.

Стаття Лукаша Юренчика та Світлани Сороки «Socio-economic consequences for Central Europe related to the mass migration of Ukrainian citizens after Russia's full-scale invasion» [3], опублікована в журналі *UNISCI Discussion Papers*, присвячена аналізу соціально-економічного впливу масової міграції українських громадян на країни Центральної Європи після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Дослідження підкреслює необхідність комплексного підходу до вирішення соціально-економічних наслідків міграційної кризи. Країни Центральної Європи повинні розробити

стратегії, які враховують як короткострокові виклики, так і довгострокові можливості, пов'язані з інтеграцією українських біженців.

У дослідженні Національного інституту стратегічних досліджень «Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні» [4] проаналізовано наслідки вимушеного переміщення населення, включаючи зниження трудового потенціалу та зростання соціального навантаження на приймаючі регіони.

Сидорчук, О., Дмитрук, Б. та Романюк, М. у праці «Міграційні процеси в Україні: загроза національній безпеці чи чинник розвитку?» [5] аналізують вплив міграційних процесів на національну безпеку України, розглядаючи як загрози, так і потенційні можливості для розвитку.

Постановка завдання. У межах цього дослідження передбачається комплексне вивчення соціально-економічних наслідків міграційної кризи, спричиненої повномасштабною війною в Україні, з акцентом на її вплив на параметри національної безпеки. З огляду на складність та багатовимірність проблеми, дослідження має на меті: охарактеризувати динаміку та масштаби міграційних процесів в Україні у 2022-2025 роках, включаючи внутрішню та зовнішню міграцію; визначити ключові соціально-економічні наслідки міграційної кризи для регіонального розвитку, ринку праці, системи соціального захисту та людського капіталу; ідентифікувати потенційні загрози та виклики для національної безпеки, зумовлені масовим переміщенням населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період 2022-2025 років міграційні процеси в Україні набули безпрецедентного масштабу та складності, зумовлених повномасштабною збройною агресією Російської Федерації. Це призвело до стрімкого зростання як внутрішньої, так і зовнішньої міграції, що суттєво вплинуло на соціально-економічну ситуацію в країні та регіоні.

За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на січень 2025 року кількість ВПО становила близько 3,7 мільйона осіб, що значно

менше пікового значення (березень 2022 року) у понад 8 мільйонів осіб [6]. Це свідчить про поступове повернення населення до місць постійного проживання. Найбільше внутрішнє переміщення спостерігалося з Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської та Запорізької областей до західних регіонів України, таких як Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська області.

Масштабними є і розміри зовнішньої міграції. З початку повномасштабного вторгнення понад 6 мільйонів українців виїхали за межі країни, шукаючи притулку в інших державах [7]. Найбільше українських біженців прийняли Польща (понад 1,5 мільйона осіб), Німеччина (понад 1 мільйон) та Чехія (понад 0,5 мільйона). Європейський Союз активував Директиву про тимчасовий захист, яка надає українцям право на проживання, працевлаштування та доступ до соціальних послуг у країнах-членах ЄС. У червні 2025 року Європейська Комісія запропонувала продовжити цей статус до березня 2027 року [8].

Масова міграція призвела до зменшення чисельності населення в окремих регіонах України, що створює виклики для відновлення економіки та інфраструктури. Втрата працездатного населення, особливо в східних та південних областях, негативно вплинула на ринок праці та економічну активність.

Міграційна криза в Україні у 2022-2025 роках стала однією з найбільших у Європі з часів Другої світової війни. Її наслідки мають довгостроковий характер і потребують комплексного підходу до вирішення, включаючи ефективну політику реінтеграції, підтримку ВПО та біженців, а також стратегічне планування демографічного та економічного розвитку країни.

Ключові соціально-економічні наслідки міграційної кризи в Україні (2022–2025) за основними напрямами, з можливими політичними відповідями систематизовано у таблиці 1.

Таблиця 1. Соціально-економічні наслідки міграційної кризи в Україні (2022–2025 роки)

Напрям впливу	Ключові наслідки	Можливі політичні відповіді
Регіональний розвиток	– перенавантаження інфраструктури у західних регіонах; – дисбаланс просторового розвитку; – тимчасове зростання споживчого попиту	– підтримка громад, що приймають ВПО; – інвестиції в регіональну інфраструктуру; – програми сталого просторового планування
Ринок праці	– втрата трудового потенціалу на сході та півдні; – зростання конкуренції на локальних ринках праці; – поширення неформальної зайнятості	– заохочення офіційної зайнятості ВПО; – розширення програм перекваліфікації; – стимулювання зайнятості в постраждалих регіонах
Соціальний захист	– зростання витрат на допомогу ВПО; – ускладнений доступ до послуг; – адміністративне навантаження на місцеві бюджети	– цифровізація реєстрації та обліку ВПО; – реформування системи субсидій; – підвищення адресності соціальної допомоги
Людський капітал	– втрата доступу до якісної освіти; – деградація кваліфікацій; – витік кадрів за кордон	– освітні та реінтеграційні програми; – заохочення повернення фахівців; – міжнародні програми підтримки людського капіталу

Джерело: сформовано авторами

1. Регіональний розвиток

– виснаження інфраструктури: багато ОТГ були неготові до прийому великої кількості людей, що призвело до перенапруження транспортної, житлової та комунальної інфраструктури;

– диспропорції навантаження: західні області (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська) стали основними регіонами концентрації внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що спричинило нерівномірне навантаження на інфраструктуру, соціальні послуги та житловий фонд;

– тимчасове зростання економічної активності: в окремих громадах спостерігалося пожвавлення споживчого попиту та підтримка малого бізнесу через наявність нових мешканців.

2. Ринок праці

– зменшення трудових ресурсів у постраждалих регіонах: східні та південні регіони втратили значну частину працездатного населення, зокрема у промисловості, що спричинило дефіцит кадрів;

– гіперконкуренція у приймаючих регіонах: зростання конкуренції за робочі місця серед місцевого населення та ВПО, особливо в низькокваліфікованих секторах;

– нелегальна зайнятість та трудова дискримінація: частина переміщених осіб була вимушена працювати без офіційного оформлення, часто на умовах, що порушують трудові права.

3. Система соціального захисту

– зростання витрат на підтримку ВПО: держава та місцеві бюджети несли значні витрати на фінансову допомогу, тимчасове проживання, забезпечення харчуванням і медичним обслуговуванням;

– проблеми доступу до послуг: через зміну місця проживання багато осіб втратили або не могли швидко оформити доступ до соціальних пільг, шкіл, лікарень;

– розриви в системі субсидій та допомоги: чинна система не була готова до обробки масових переміщень, що призвело до адміністративних затримок і неефективного розподілу ресурсів.

4. Людський капітал

– освітні втрати: порушення освітнього процесу для дітей та молоді, перехід на дистанційне або неповне навчання, відсутність сталого доступу до якісної освіти;

– втрати кваліфікації: тривала міграція без зайнятості за фахом призводить до деградації професійних навичок у частини населення;

– еміграція висококваліфікованих кадрів: виїзд за кордон фахівців у сферах медицини, IT, освіти посилив структурні дефіцити кадрів в Україні.

Отже, міграційна криза суттєво трансформувала соціально-економічний ландшафт України. Найбільш вразливими виявилися саме системи, які мають довгострокове значення для стабільності – ринок праці, людський капітал та регіональна збалансованість. Це зумовлює необхідність

реалізації державної політики адаптації та реінтеграції переміщених осіб, а також реформування соціального захисту з урахуванням кризових викликів.

У контексті міграційної кризи та національної безпеки України, ефективним інструментом для ідентифікації системних ризиків та точок уразливості, виявлення потенціалу регіонального або людського розвитку, розробки стратегічних заходів інтеграції переміщених осіб та зміцнення безпеки, оцінки здатності держави та громад до адаптації в умовах воєнної та післявоєнної трансформації є SWOT-аналіз.

SWOT-аналіз формується з метою комплексної оцінки внутрішніх і зовнішніх чинників, які впливають на національну безпеку України. Він дозволяє виявити: S (Strengths) – сильні сторони, тобто внутрішні переваги, які варто зберігати й посилювати; W (Weaknesses) – слабкі сторони, внутрішні обмеження чи проблеми, які слід усунути або мінімізувати; O (Opportunities) – можливості, зовнішні позитивні фактори, які можна використати для розвитку чи досягнення цілей; T (Threats) – загрози, зовнішні ризики або виклики, що можуть зашкодити національній безпеці України (табл. 2).

Таблиця 2. SWOT-аналіз. Масове переміщення населення та національна безпека України

S – Strengths (Сильні сторони)	**W – Weaknesses (Слабкі сторони)**
– мобілізація соціальної згуртованості на початку війни та підтримка ВПО з боку громад; – потенціал трудової інтеграції ВПО в нових регіонах; – активізація громадянського суспільства та волонтерських мереж	– дисбаланс регіонального розвитку через нерівномірний розподіл ВПО; – перенавантаження інфраструктури та соціальних систем; – недосконалість системи реєстрації, обліку та підтримки ВПО; – зниження працездатного населення в деокупованих територіях
O – Opportunities (Можливості)	**T – Threats (Загрози)**
– формування нової моделі регіонального розвитку через інтеграцію переміщеного населення; – залучення міжнародної допомоги для модернізації соціальних послуг; – розвиток цифрових систем соціального захисту та реєстрації; – повернення частини громадян з новим досвідом та капіталом	– соціальна напруга у приймаючих громадах; – економічне виснаження регіонів, що втратили населення; – загроза демографічного спаду; – можливість маніпуляцій темою ВПО у гібридній війні; – радикалізація, маргіналізація та нелегальна зайнятість ВПО

Джерело: сформовано авторами

Проведений SWOT-аналіз дозволив виокремити не лише ризики, а й потенційні точки зростання — можливості використання міграційного ресурсу як чинника розвитку, модернізації політик соціального захисту, цифровізації обліку населення та формування нових регіональних стратегій.

Висновки. Міграційна криза сформувала комплекс нових викликів для національної безпеки, включаючи демографічну нестабільність, соціальну напругу, зростання бюджетного навантаження, посилення залежності від зовнішньої допомоги, а також ризики інформаційної маніпуляції. Втрата трудового потенціалу, перевантаження інфраструктури приймаючих регіонів, нерівномірність регіонального розвитку, посилення навантаження на систему соціального захисту та деградація людського капіталу створюють сукупність загроз, які потребують комплексної політичної відповіді. Попри це, кризові умови відкривають можливості для перегляду міграційної політики, модернізації механізмів управління людськими ресурсами та формування нової моделі інтеграційної безпеки. Ефективне реагування на ці виклики має ґрунтуватися на міжвідомчій координації, підтримці громад і довгострокових стратегіях реінтеграції, що поєднують соціальні, економічні та безпекові інструменти.

Перспективи подальших досліджень визначено у напрямі моделювання сценаріїв повернення, реінтеграції та адаптації переміщених осіб у контексті майбутнього вступу України до ЄС та змін у міграційній політиці держав-членів.

Література

1. Pogarska, O., Tucha, O., Spivak, I., Bondarenko, O. How Ukrainian migrants affect the economies of European countries. VoxEU CEPR. 2022. URL: https://cepr.org/voxeu/columns/how-ukrainian-migrants-affect-economies-european-countries (дата звернення 06.06.2025)

2. Fóti, K. Social impact of migration: Addressing the challenges of receiving and integrating Ukrainian refugees. *Eurofound*. 2024. URL:

https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2024/social-impact-migration-addressing-challenges-receiving-and-integrating-ukrainian (дата звернення 06.06.2025)

3. Socio-economic consequences for Central Europe related to the Ukrainian refugee crisis. UNISCI Discussion Papers. 2024. № 66. URL: https://www.unisci.es/wp-content/uploads/2024/10/UNISCIDP66-8LUKASZ.pdf (дата звернення 06.06.2025)

4. Національний інститут стратегічних досліджень. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні. К., 2023. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf (дата звернення 06.06.2025)

5. Сидорчук О., Дмитрук Б., Романюк М. Міграційні процеси в Україні: загроза національній безпеці чи чинник розвитку? Інститут народознавства НАН України. 2023. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/krasivskyi_migraziini.pdf (дата звернення 06.06.2025)

6. International Organization for Migration (IOM). Ukraine – Displacement Tracking Matrix (DTM). Internal Displacement Overview. 2024. URL: https://dtm.iom.int/ukraine?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 06.06.2025)

7. Wikipedia. Ukrainian refugee crisis. 2024. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_refugee_crisis (дата звернення 06.06.2025)

8. European Commission. Temporary protection for people fleeing the war in Ukraine. 2024. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en (дата звернення 06.06.2025)

References

1. Pogarska, O., Tucha, O., Spivak, I. and Bondarenko, O. (2022), “How Ukrainian migrants affect the economies of European countries”, VoxEU CEPR,

available at: https://cepr.org/voxeu/columns/how-ukrainian-migrants-affect-economies-european-countries (Accessed 6 June 2025).

2. Fóti, K. (2024), “Social impact of migration: Addressing the challenges of receiving and integrating Ukrainian refugees”, Eurofound, available at: https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2024/social-impact-migration-addressing-challenges-receiving-and-integrating-ukrainian (Accessed 6 June 2025).

3. UNISCI (2024), “Socio-economic consequences for Central Europe related to the Ukrainian refugee crisis”, UNISCI Discussion Papers, No. 66, available at: https://www.unisci.es/wp-content/uploads/2024/10/UNISCIDP66-8LUKASZ.pdf (Accessed 6 June 2025).

4. National Institute for Strategic Studies (2023), “The impact of migration on the socio-economic situation in Ukraine”, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf (Accessed 6 June 2025).

5. Sydorchuk, O., Dmytruk, B. and Romaniuk, M. (2023), “Migration processes in Ukraine: a threat to national security or a driver of development?”, Institute of Ethnology, NAS of Ukraine, available at: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/krasivskyi_migraziini.pdf (Accessed 6 June 2025).

6. International Organization for Migration (IOM) (2024), “Ukraine – Displacement Tracking Matrix (DTM): Internal Displacement Overview”, available at: https://dtm.iom.int/ukraine?utm_source=chatgpt.com (Accessed 6 June 2025).

7. Wikipedia (2024), “Ukrainian refugee crisis”, available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_refugee_crisis (Accessed 6 June 2025).

8. European Commission (2024), “Temporary protection for people fleeing the war in Ukraine”, available at: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en (Accessed 6 June 2025).

Стаття надійшла до редакції 09.06.2025 р.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26
тел./факс +380-3131-21109
Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua
E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua
Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: http://dspace.msu.edu.ua:8080
Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: http://msu.edu.ua/library/